

Луцький М. І.,
доктор юридичних наук, доцент,
перший проректор

Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

ПРАВОВІ ЗАХОДИ З ВИЗНАННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

LEGAL MEASURES TO RECOGNIZE THE WESTERN UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC IN THE INTERNATIONAL ARENA

У статті аналізується дипломатична діяльність уряду ЗУНР у плані міжнародного визнання національного суверенітету. Основний акцент здійснюється на характеристиці правових наслідків рішень Паризької мирної конференції 1919–1920 рр. Подається авторське бачення геополітичної ситуації після Першої світової війни як основної перешкоди до визнання суверенітету ЗУНР у повоєнні роки.

Ключові слова: ЗУНР, правовий статус, міжнародно-правовий акт, мирний договір, національна державність.

В статье анализируется дипломатическая деятельность правительства ЗУНР в плане международного признания национального суверенитета. Основной акцент осуществляется на характеристике правовых последствий решений Парижской мирной конференции 1919–1920 гг. Подается авторское видение геополитической ситуации после Первой мировой войны как основного препятствия к признанию суверенитета ЗУНР в послевоенные годы.

Ключевые слова: ЗУНР, правовой статус, международно-правовой акт, мирный договор, национальная государственность.

The article analyzes the diplomatic activities of the ZUNR government in terms of international recognition of national sovereignty. The main emphasis is on characterizing the legal consequences of the decisions of the Paris Peace Conference of 1919–1920. An author's vision of the geopolitical situation after the First World War is given, as the main obstacle to the recognition of the ZUNR's sovereignty in the post-war years.

Key words: ZUNR, legal status, international legal instrument, peace treaty, national statehood.

У контексті аналізу національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. актуальною залишається проблема міжнародного визнання українських національних урядів. З правової точки зору, ЗУНР виступала суб'єктом низки міжнародно-правових договорів, покликаних розв'язати наслідки Першої світової війни, а також вирішити військовий конфлікт із Польщею.

Проблема зовнішньополітичної стратегії уряду ЗУНР досить активно розвивалася вітчизняними науковцями. Першими дослідниками проблеми стали безпосередні учасники подій – О. Назарук, М. Лозинський, К. Левицький, однак їхні праці цікаві з точки зору аналізу фактологічного матеріалу та оцінки тогочасної політичної кон'юнктури.

Серед вітчизняних науковців – істориків та істориків права – закономірно викликає інтерес зовнішньополітичний стан ЗУНР. У цьому контексті вартими уваги є праці М. Литвина [3], Н. Литвин [4], О. Павлюка [6; 7; 8], в яких акцентується увага на історичних обставинах, суб'єктивних та об'єктивних обставинах розвитку геополітичної ситуації у повоєнні роки та місце у цих процесах ЗУНР.

Методологічною основою нашого дослідження стали праці І. Гриника [1], І. Дацківа [2], Т. Лященка [5], В. Сергійчука [9] та ін.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі основних норм ряду міжнародних договорів, що були укладені впродовж 1919–1923 рр. та визначили правовий і політичний статус ЗУНР.

Дослідження зовнішньополітичної діяльності ЗУНР визначається у межах двох векторів – співпраці із Наддніпрянською Україною та країнами Антанти [5, с. 38]. Однак у плані міжнародного визнання основною є співпраця з європейськими країнами та США, які визначали повоєнне облаштування світу.

Як слушно зазначає М. Литвин, міжнародне становище ЗУНР тривалий час залишалось невідзначеним [3, с. 106]. На початку листопада молода республіка із площею 70 000 км² майже не відрізнялася від інших середніх держав континенту – Австрії, Угорщини чи Греції, а щодо населення (6 200 000 осіб) залишила позаду Швецію, Норвегію, Фінляндію, Голландію, Данію. Однак у таких розмірах ЗУНР проіснувала недовго, оскільки впродовж місяця майже половину її території окупували Польща й Румунія, наприкінці року – Угорщина, а в квітні–травні 1919 р. – Чехословаччина. До того ж, ЗУНР опинилась у міжнародній ізоляції [3, с. 106].

Варто зауважити, що досягнення визнання на міжнародній арені було надзвичайно актуальним для ЗУНР. На перший погляд ситуація виглядала досить сприятливою, оскільки впродовж короткого проміжку час убули встановлені дипломатичні відносини з Австрією, Німеччиною, Чехословаччиною, Угорщиною, Югославією, Італією, Ватиканом, США, Канадою, Бразилією. Однак встановлення дипломатичних контактів не могло гарантувати державного суверенітету, оскільки європейські кордони

після завершення Першої світової війни формувались у процесі Паризької мирної конференції.

Однак реальне завдання полягало у визнанні ЗУНР на Паризькій мирній конференції, що мала вирішальний вплив на формування кордонів Європи після Першої світової війни і на якій домінували передусім інтереси Великобританії та Франції. Міжнародно-правове становище ЗУНР ускладнювалося тим, що Австрія за Сен-Жерменським договором усі свої права на Галичину передала Раді країн Антанти.

На початку 1919 р. українському політикуму стало зрозуміло, що здобути державну незалежність за допомогою власних сил, навіть за умови максимальної мобілізації людських, матеріальних, фінансових ресурсів – завдання майже недосяжне. У цих важких суспільно-політичних умовах уряди УНР і ЗУНР великі надії покладали на міжнародну спільноту, зокрема справедливе рішення Паризької мирної конференції [1, с. 112].

Паризька мирна конференція відкрилася 18 січня 1919 р. і тривала з перервами до 21 січня 1920 р. В її роботі взяли участь 27 держав, які воювали на боці Антанти й були залучені до вирішення проблем повоєнного устрою Європейського континенту. Домінуючий вплив на діяльність керівних органів конференції, безперечно, справляли президенти Франції Ж. Клемансо та США В. Вільсон, прем'єр-міністри Великобританії Д. Ллойд-Джордж та Італії В. Орландо, які склали Найвищу раду, або т. зв. Раду чотирьох [7, с. 369].

Відомий галицький дипломат Михайло Лозинський зауважував, що тодішнє світове суспільство, і в т. ч. українське, сподівалися побачити конференцію «як збір рівноправних делегацій усіх тих дотеперішніх і нових держав, які зацікавлені в укладанні миру і впорядкуванню міжнародних відносин» [2, с. 122].

Безперечно, про справедливе ставлення великих європейських держав до ЗУНР та УНР взагалі говорити не доводиться: домінували геополітичні розрахунки та стратегічні інтереси. В. Винниченко зазначав, що Антанта на той час робила ставку на дві сили: російську контрреволюцію (О. Колчак, А. Денікін) та новостворену буржуазно-поміщицьку Польщу. Якщо у громадянській війні в Росії переможуть білогвардійці, тоді відновлюється єдина і неподільна Російська імперія, до складу якої увійде, звичайно, Наддніпрянина, а Галичина буде для неї винагородою у війні. Якщо ні, то Східну Галичину отримає Польща як заохочення для майбутньої ролі жандарма Східної Європи. Франція мала на меті не допустити відродження могутньої Німеччини. Зрештою, про ігнорування інтересів ЗУНР і УНР свідчить той факт, що Антанта без них узгоджувала питання про анексію Закарпаття Чехословаччиною, а Буковини і Бессарабії – Румунією.

Офіційне звернення української делегації з проханням визнати Україну як незалежну і суверенну державу відбулося тільки 1 лютого 1919 р., коли частина українських земель, зокрема Буковина та Закарпаття, була розділена між Румунією та Чехословаччиною. Більше того, наприкінці лютого 1919 р. Рада

десяти погодилася з територіальними претензіями Польщі стосовно західноукраїнських земель.

Варто зауважити, що в середовищі української дипломатичної місії не було чіткого порозуміння. Назрівав конфлікт між представниками УНР та ЗУНР, для яких, попри формальне об'єднання, існували різні вектори зовнішньополітичної загрози, які по-різному визначали правовий статус кожної з українських держав.

Єдиним прикладом узгодженості дій, було направлення Г. Сидоренком 12 лютого 1919 р. країнам-учасникам конференції ноти про ворожу політику Польщі щодо України, яка була укладена на основі документа МЗС УНР «Державні межі України». В ноті йшлося про те, що галицький народ на історико-юридичних підставах і принципі самовизначення проголосив себе Західною Народною Республікою й організував для того потрібний державний апарат. Подальшим актом Західної України обидві вони, як єдиноплемянний народ, злучилися в одну суверенну Українську державу й виступають як один суб'єкт міжнародного права [9]. У березні 1919 р. було подано ноти про самовизначення Закарпатської України з протестом проти порушень прав людини в окупованій Буковині.

На жаль, за весь час роботи конференції українське питання в цілому окремо не обговорювалося, а лише у зв'язку з вирішенням двох інших, на думку її організаторів, набагато важливіших питань – російського і польського (у зв'язку з українсько-польською війною за Східну Галичину і проблемою східних кордонів Польщі). Наддніпрянська ж Україна розглядалася ними як одна з територій колишньої Російської імперії, а отже, була частиною російського питання. Обговорення його розпочалося на засіданнях Ради десяти вже на самому початку конференції. Відразу проявилось два підходи до його вирішення: 1) союзна військова інтервенція в Росію, зокрема на південь України; 2) досягнення компромісу між усіма політичними силами в Росії, включаючи більшовиків. Після зриву плану мирного врегулювання російського питання шляхом проведення конференції всіх зацікавлених сторін на Принцових островах, Антанта все більше схилилася до політики воєнної інтервенції та створення так званого санітарного кордону щодо більшовицької Росії.

Під час розгляду цього питання 15 лютого висвітлювалась також ситуація в Україні. Учасники засідання були поінформовані про захоплення більшовиками Харкова, Катеринослава, Києва, частини Донбасу, наближення їх до окупованих військами Антанти південних міст України й відповідно про великі невдачі Директорії УНР, перехід значної частини її військ на бік Червоної армії. Ця інформація не могла не вплинути на позицію керівників Антанти, які й до цього, завдяки шаленій наклепницькій пропаганді росіян і поляків, з великою недовірою ставилися до українського руху.

Згодом, 8 травня 1919 р., Найвища Рада конференції розглядала питання про перемир'я між Польщею і Західною Україною. В. Вільсон і Л. Джордж заявили,

що «українське питання» є частиною загальноросійського. І, хоча згодом ще тричі на порядок денний засідань Найвищої Ради виносили справу Західної України у зв'язку з нападом на неї Польщі, питань про загальноукраїнські проблеми не торкнулися.

Водночас на Паризькій мирній конференції остаточно перемогла зовнішньополітична орієнтація країн Антанти на «єдину і неподільну Росію». Справа Галичини була єдиною, з приводу якої конференція офіційно вела переговори з делегацією УНР. Умови перемир'я між Польщею й Україною розглядала окрема комісія, до якої ввійшли представники Франції, Англії, Італії та США, очолювана генералом Ботою. Перші засідання комісії 10 квітня і 8 травня 1919 р. мали інформативну спрямованість. На засіданнях 12–13 травня 1919 р. розглядали проект перемир'я, до якого делегація УНР внесла низку зауважень територіального і військового спрямування. Незабаром Польща відкинула цей проект, і комісія, передавши його Раді чотирьох, припинила роботу. Найвища Рада 25 травня 1919 р. уповноважила Польщу зайняти Східну Галичину, «щоб забезпечити спокій мешканців від більшовицьких банд», 11 липня 1919 р. надала їй право створити там свою адміністрацію. В умовах, що склалися, головний отаман УНР С. Петлюра прийняв рішення вести безпосередні переговори з Польщею.

Суттєвою перешкодою в роботі української делегації у Парижі був «галицький сепаратизм» членів делегації В. Панейка та С. Томашівського, котрі проводили самостійну лінію на визнання Антантою окремої Української держави в Галичині. Вони навіть оголосили себе окремою делегацією в Парижі, а після окупації Галичини поляками розпочали співпрацю з «білою Росією» і радили галицькому уряду порозумітися з А. Денікіним ціною визнання «єдиної Росії». Така поведінка галичан викликала в учасників конференції подив.

Висновки. Таким чином правове визнання суверенності ЗУНР на міжнародній арені здійснювалося в умовах, коли:

- геополітичне становище після Першої світової війни не сприяло становленню української державності, оскільки світові лідери США, Франція та Велика Британія, відстоювали ідею «єдиної Росії»;
- світове співтовариство було об'єктивно не поінформоване про історичні та правові підстави виникнення ЗУНР;
- суттєві розбіжності між дипломатичними місіями УНР та ЗУНР на Паризькій мирній конференції були причиною міжнародної поразки;
- у травні 1919 р. Рада послів Антанти фактично дала дозвіл Польщі на окупацію Східної Галичини, на якій та вже розміщувала власні збройні сили, витіснивши війська ЗУНР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриник І. Дипломатична діяльність Василя Панейка на паризькій мирній конференції / І. Гриник // Огляди джерел та документальні нариси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_4_2013/07.pdf.
2. Дацків І. Дипломатія ЗУНР на Паризькій мирній конференції 1919 р. / І. Дацків // Український історичний журнал. – № 5. – 2008. – С. 121–137.
3. Литвин М. Геополітичний простір ЗУНР та її зовнішньополітичні орієнтири / М. Литвин // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. ред. кол. Я. Ісаєвич]. – Вип. 17 : Українсько-польсько-білоруське сусідство : XX століття. – Львів, 2008. – С. 106–115.
4. Литвин Н. Між Антантою та більшовицькою Росією: основні напрями зовнішньої політики ЗУНР у 1920 – 1923 рр. / Н. Литвин // Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку. – 2012. – Вип. 24. – С. 97–102.
5. Ляшенко Т. Правовий статус дипломатичних представництв монографія / Т. Ляшенко. – К. : ПП Барішев К.В., 2008. – 190 с.
6. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923) / О. Павлюк. – К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1996. – 188 с.
7. Павлюк О. Дипломатія ЗУНР (ЗОУНР) / О. Павлюк // Нариси з історії дипломатії України / [О. Галенко, С. Камінський, М. Кірсенко та ін.] ; під ред. В. Смолія. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 2001. – С. 358–377.
8. Павлюк О. Зовнішня політика ЗУНР / О. Павлюк // Київська старовина. – 1997. – № 3–4. – С. 114–138.
9. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордони України. Вид. 3-є, доповнене / В. Сергійчук. – К. : ПП Сергійчук М.І., 2008. – 560 с.